

A szlovák és a magyar nyelv órán való használatának arányával kapcsolatban az a helyes eljárás, ha az óravezetéssel és szervezéssel kapcsolatos felhívásokat, intézkedéseket fokozatosan szlovákul alkalmazzuk, így pl.: *Čo ste mali na domácu úlohu? Čo ste mali napísať a čo ústne sa naučíte? Čítajte správne a nahlas! Otvorte knihy!* Stb. A tanulók így megszokják, hogy a szlovák nyelvi órákon csaknem kizárólag szlovák szót hallanak, és ez nagymértékben fejleszti szlovák beszédképességüket.

*

Az egész gyakorlatból csak két órát mutattunk be. De ennek alapján is megállapíthatjuk, hogy a szlovák nyelvoktatás terén értékes munka folyik és általában szép eredményeket érnek el. Viszont az is kétségtelen, hogy a nevelőknek mind módszertani, mind szakmai téren hatékony továbbképzésre és segítségre van szükségük, hogy munkájukat még jobban és korszerűbben tudják ellátni.

SOMFAI LÁSZLÓ

szakvezető tanár

A helyesírási norma kérdéséhez

A reformtervezet a helyesírás-tanítás fontosságát hangsúlyozza, amikor ezt írja: „alakítsa ki bennük a helyesírás *készségét*” (Tervezés és Utasítás az általános iskolák számára magyar nyelv és irodalom 5–8. osztály). A magyar tanárok jól tudják, ez nem jelentheti azt, hogy minden általános iskolát végzett tanulóknak kifogástalan ortográfiával kell írnia, hiszen helyesírásunknak számtalan olyan kérdése van, amelyeknek biztos és hibátlan elsajátítása ebben a korban csak kivételesen képzelhető el. A „*készség*” kifejezés itt nyilván a Tervezésben, majd a később megjelent Útmutatóban pontosan körvonalazott anyagra vonatkozik. Ennek elsajátítása viszont kötelező erejű „*törvény*”, amely alól többé nem lehet kibúvó, szemben a korábbi — és a jelen tanévben a 6–8. osztályokban még érvényben levő — előírásokkal, amelyek követelményrendszere kibúvókat, bizonytalanságokat hagyhatott, olyan vitás pontokat, amelyek megriehezítették, hogy minden általános iskola azonos követelményeket állítson a tanulók elé. Most hát világosan tudjuk, *mit* kell kívánnunk a helyesírásban a tanított és kellően — vagy legalábbis az eddiginél bővegebben — gyakorolt anyagból csupán *jártassági* fokon, a többit pedig *készséggé* kell érlelnünk. (A „*jártasság*” szót itt ebben az értelemben használom: az írásban ejtett és a tanár által aláhúzott hibákat a tanuló önállóan, külön tanári segítség nélkül ki tudja javítani, miután a megfelelő szabályt felidézte.)

A *mit* pontos ismeretében a következő fontos lépést abban látom, hogy a jelenlegi bizonytalan és az egységesség híjával történő elbírálást kimozdítsuk holtpontjáról, s megkezdődjön az a munka — országosan! —, amely végül is oda vezet, hogy azonos hibákra minden általános iskolában azonos osztályzattal feleljünk. Tisztában vagyunk azzal, milyen óriási munka ez, de mivel egy-egy tanárra ebből aránylag kevés jut, meg merjük kockáztatni annak kimondását, hogy kötelességünk teljes erővel megkezdni ezen a téren is az osztályozás egységesítésének fontos munkáját. Indokolja ennek sürgetését sok-sok középiskolánk — főleg első osztályos — tapasztalata, amely

arra mutat rá, milyen tarka és széles skálájú az általános iskolából hozzájuk bocsátott tanulóifjúság helyesírási készsége.

Pedagógusainkat hosszabb idő óta foglalkoztatja a helyesírási norma keresése. (Zsadányi Nagy Árpád, Bartos Nándor, Vedres György, Kuczi Károly és mások vitája a *Magyartanítás* 1962-es számaiban.) Sok jó kezdeményezés kapott már nyomdafestéket, de viszonylag keveset tudunk arról, ezeket mások milyen eredménnyel próbálták ki. Úgy érezzük, a „többletmunka” riasztja el a kartársakat a kísérletezéstől. Igaz, a csökkentett óraszám következtében szűkebbre szabott irodalmi dolgozati javítási idő is csak az esetben lesz elegendő, ha a reformtervezet alapján az alsó 4 osztályból a mostaniaknál jobb helyesírókat kap az 5. osztály. Ezért húzódoznak sokan a többjelöléses, normaszámításos helyesírás-osztályozástól és -javítástól. Persze, rossz az a kísérlet, amely lényegesen nagyobb ráfordított idő és munka ellenére sem, hoz lényegesen jobb eredményt. De ha hoz, akkor minden fáradság kamatosan megtérül.

Legújabban *Kalmárné Horánszky Ágota* mutatta be igen figyelemre méltó kísérletét (*Magyartanítás*, 1963/5). A cikk nemcsak azért véli helyesnek az általa követett utat, mert közelebb jutunk e norma alkalmazásával a helyesírásnak abszolút értékű osztályozásához — s ez döntően fontos, mert így lehet széles területen egységes szintű a tanulók helyesírási készségének felmérése! —, hanem mert jelentős inspiráló erőt, nevelési hatást olvas ki a kísérlet eredményéből. A szerző többször is közli, hogy tulajdonképpen Zsadányi Nagy Árpád középiskolai normáját vette kiindulási pontul, ezt alkalmazta, fejlesztette általános iskolára. Fontos kitétele *Kalmárné* cikkének, hogy normája időben is a tanult nyelvtani anyaghoz alkalmazkodik. Kereszttel jelöli azokat a helyesírási ismereteket, amelyek ellen való vétések „*év elején a megfelelő osztályban még az enyhébb hibacsoportba tartoznak, csak miután a tananyagban sor kerül a mégtárgyalásukra, számítjuk a súlyosabb kategóriába őket*”.

Mielőtt gondolatainkat a fenti — alapszámban véve helyes — idézetből kiindulva kifejténénk, arra kell még utálnunk, hogy *Kalmárné* a hibákat négy csoportba sorozza, ezek: *durva* hiba, *súlyos* hiba, *kis* hiba, *nem* hiba (nyilván, mert azt abban az osztályban nem is tanulják).

Jelen cikkünknek nem az a célja, hogy vizsgálat tárgyává tegye, mennyiben különbözik véleményünk a szerzőétől ateikintetben, vajon az egyes hibák besorolása a fenti 4 kategóriába teljesen szerencsésnek mondható-e, vagy módosítást kellene rajta eszközölni. Fontosabbnak tartjuk e nagyon tanulságos normával egyetlen ponton vitázni. Ez a vita nem azt kívánja kifejtetni, hogy hibás volna a fent említett mű, hanem inkább használatát szeretné pontosabbá, körvonalazottabbá tenni.

A fenti idézetből indulunk ki. Bizonyos hibák tehát az év folyamán akkor lépnek „magasabb” kategóriába, amikor már sor került a megfelelő nyelvtani anyag megtanítására. Ez azt kívánja, hogy az elbírálást tovább differenciáljuk. Konkréten, állapítsuk meg, mi az, ami pl. az 5. osztály 1. irodalmi dolgozatának írása alkalmával, tehát kb. október 3–4. hetében *durva* hiba, ami eddig csak *súlyos* hibának számított, vagy *súlyos* hiba, bár eddig *kis* hibaként kezeltük stb. Látszólag bonyolult ennek a kérdésnek a megválaszolása, s úgy tűnik, mintha a norma használatát, illetőleg a hibák kategorizálását még nehezkesebbé tenné. De ha a kérdésben elmélyedünk, fel kell ismernünk, hogy pontos és lelkiismeretes munkát csak így végezhetünk. Vagy talán az volna helyes, ha az 5. osztály teljes helyesírási anyagát azonos mércével alkalmazzánk az egész tanév folyamán szeptembertől kezdve? Semmi esetre sem. Avagy talán csak a tanév végén vegyük tekintetbe az 5. osztály folyamán tanult nyelvtani anyag helyesírási vetületeit? Ez meg mintha igénytelenség, minimalizmus

volna, szemben az előbbi kérdés maximalizmusával. Bár az utóbbi kérdésre adott — minimalistának „bélyegzett” — válasz a kisebb tanári hiba, ha meggondoljuk az alábbiakat. Ahhoz, hogy egy tanult leíró nyelvtani ismeret helyesírási kérdése készséggé érjen, több-kevesebb — sok esetben több — idő szükséges. Bizonyos, hogy pl. a *j*-vel kezdődő igei személyrag — kb. november második felében — és a *j* módjel — kb. március második felében — teljes hasonulása *s*, *sz*, *z*, *dz* végű igékhez igen körültekintő és hosszadalmas gyakorlást igényel. Milyen hibának tekintsem tehát az ellene való vétséget nyomban megtanítása után? Egy, két vagy három hétig, esetleg hónapig tartsak-e türelmi időt? Súlyos kérdések. A gyengébb hitűek a fenti felvetésekre talán készek elhamarkodottan kimondani, lám, ezért nem lehet normát alkalmazni a helyesírás-tanításban! Mi mégis azt az álláspontot vállaljuk, hogy lehet, eredményes és ezért szükséges a norma mielőbbi bevezetése. Hogy azonban az elbírálásunk a maximumig objektív legyen, megkíséreljük az ideit tanévben már érvénybe lépett 5. osztályos helyesírási követelményeken bemutatni, miként lehetne elbírálásunkat differenciáltabbá tenni. Nagy vonalaiban, főleg a *dúrva* hiba és *nem* hiba kategóriákban — hogy a szerző grafikonjára utaljunk — *Kalmárné* hibajegyzékét vesszük alapul, a másik két kategóriában lényegesen el kellett térnünk az övétől.

Az így időre beosztott hibajegyzéket az alábbiakban közöljük:

DURVA HIBA

Szeptembertől

A múlt idő jelének eltévesztése.

A tárgy ragjának kettőzése.

Közismert személy- és földrajzi tulajdonnevek nagy kezdőbetűjének eltévesztése. Mondatkezdés kisbetűvel.

A *-val*, *-vel*, *-vá*, *-vé* és az *az*, *ez* névmáshoz hasonult határozórag eltévesztése.

A toldalékoknak a szótőttől való különírása.

SÚLYOS HIBA

Szeptembertől

A szóhatárok megtartása ellen vétés (*nem akarom*).

Az igekötők írása két könnyebb esetének elhibázása (*be nézett*, *addmeg*).

Novembertől

A *j* és *ly* összekeverése egy- és többtagú szó végén.

A szó végi *ó*, *ő*, *ú*, *ű*, *i*, *it* elhibázása.

A mássalhangzók és magánhangzók időtartamtévesztése, ha az írás a kiejtést követi.

A *-ből*, *-ról*, *-tól*, *-kor*, *-ig* rag hibás írása.

Decembertől

Az *egy*, *lesz*, *utána*, *kisebb* szavak mássalhangzóinak kettőzése.

Találkozó mássalhangzók kiejtése eltér az írástól. A tanuló írása követi a kiejtést (részleges hasonulás, összeolvadás).

Januártól

Egyszerű toldalék nélküli szavak hibás elválasztása.

Februártól

Az *s* végű melléknevek todalékos alakjaiban az *s* kettőzése. (*Pirossan, sóssat* stb.)

A középfok jele magánhangzó után *b*-vel (*job*).

Hangutánzó szavak hosszú mássalhangzójának hibás írása. (*Csatan, patan, durog* stb.).

Márciustól

Toldalékos szavak hibás elválasztása.

Összetett szavak határán hibásan írt mássalhangzók.

Találkozó mássalhangzók téves jelölése igékben (*aggyuk, tanácsunk, mennyetek* stb.).

Áprilistól

Összetett szavak hibás elválasztása.

Májustól

A *j* módjelnek *s, sz, z, dz* végű igékhez történő hasonulásában ejtett hibák.

Az *nn*-es feltételes módú igealak hibás írása (pl. *mene, tene, fona* stb.)

A *hisz* ige felszólító módjának *gyj-s* téves írása.

A *t* végű igék felszólító módjának elhibázása.

A tárgyas ragozás rövidebb felszólító alakjának téves írása (pl. *áld meg!, old ki!* stb.).

Júniustól

A *suk-sük* nyelv írása.

KIS HIBA

Szeptembertől

Az igekötő „harmadik” helyzetének tévesztése (*befog lépni*).

A *j-ly* hibás írása ritkábban előforduló, aktív szókincshez tartozó szavakban.

Összetett szó különírása.

A mondat végi írásjelek és a tagmondatok határára írandó vessző elhagyása vagy hibás jelzése.

A befejezett melléknévi igenév *t* és *tt*-jének eltévesztése.

A földrajzi tulajdonnevekből képzett melléknevek nagybetűs írása.

Népek nevének nagybetűs írása (a *Görög állampolgárok*).

Az *-e* kérdőszó különírása.

A magánhangzó időtartamának eltévesztése a szó belsejében.

A sorszámnevek és a keltezés hibás írása.

Egybe-, külön- és kötőjeles írás eltévesztése, ha szóösszetétel lehetséges.

Helytelen betűformák, a pont és hosszú ékezet bizonytalan jelzése, szó.vagy. betű kihagyása.

Decembertől

Néma *b-s* szavak todalékos alakja és elválasztása.

Januártól

A *dz* és *dzs-s* szavak elválasztásának eltévesztése.

NEM HIBA

Szeptembertől

Intézménynevek, címek, több tagú földrajzi tulajdonnevek, közismert régies családnevek eltévesztése.

Idézőjel, gondolatjel, nagyzárójel, kettőspont, pontosvessző eltévesztése.

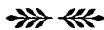
Idegen szavak hibás írása.

*

A fenti hibajegyzék talán nem teljes, és főleg tájékoztató jellegű. Arra azonban bizonyára alkalmas, hogy ennek alapján megkezdjük a fentebb már jelzett pontosabb és realisabb hibajavításunkat. Sajnos, mire e cikk megjelenik, lassan a tanév végére érünk, s így főleg szeptembertől tudjuk a gyakorlatban is kipróbálni. Talán vállalkozunk majd arra, hogy 1964 nyarán elkészítjük a 6. osztályos hibajegyzéket a fenti szempontok és beosztás alapján. Ehhez természetesen az kell, hogy a Tanterven kívül az Utasítás és a reformkönyv is mielőbb kezünkben legyen.

A *Kalmárné*-ajánlotta hármas, kettes és egyes hibaaláhúzási jelet használjuk mi is. A „nem hiba” kategóriába tartozó hibás szavakat — a széles gyakorlathoz híven — pirossal a hibás szó fölé írjuk helyes alakjukban. Ezeket a tanulókkal a javításban nem íratjuk le újra, csak megbeszéljük, nehogy a sokféle és nagy tömegű javítandó kapkodást, felületességet szüljön. Különben is az az elvünk, hogy a tanulók helyesírása a legdurvább, majd fokozatosan a legsúlyosabb hibák szelektív, kiemelt javíttatásával fejlődik kielégítő ütemben, nempedig úgy, hogy állandóan az „erdőt” irtjuk egyes „fák” helyett.

Az osztályozási — oldalakra szabott — normának *Kalmárné* cikkében jelzett mértékéhez jelen írásunkban nem térünk ki, így tehát arra sem, vajon az osztatlan vagy szaktanárral nem rendelkező iskolák számára nem elkedvetlenítő-e ez, s hogy helyes vagy helytelen volna-e — legalább is átmenetileg — több — pl. városi, falusi, tanyai, osztott, osztatlan, részben osztott — fokozat felállítása. Ez más kérdés, és kívül esik cikkünk érdeklődési körén.

JÓSA ZOLTÁN

NÉMETH ISTVÁN

főiskolai adjunktus

főiskolai adjunktus

Matt üvegre való vetítés és rajzolás a biológiai képletek és fogalmak kialakításának szolgálatában

A matt üvegre való vetítés és rajzolás korszerű szemléltető eljárást jelent a biológiai oktatás során is.* A kísérletek tanulsága szerint fokozható a vetített képek, különösen a színes képek minősége, ha a vetítő felületet a közvetlen fénytől mentesíteni tudjuk. Ez úgy oldható meg, ha a matt üveget tartó állvány megfelelő oldalára csuklós szerkezettel működő árnyékoló lapot teszünk. Az árnyékoló lap anyaga lehet karton, lemez avagy fémkeretre erősített sötét színű vászon. Tapasztalataink szerint az árnyékolás azt is elősegíti, hogy nemcsak a szemben, hanem az oldalt ülő

* Németh István: Vetítés és rajzolás matt üvegre a földrajz órákon. Módszertani Közlemények, 1964. IV. évfolyam, 1. szám.